

BİN NASİHAT MI YA DA BİR MUSİBET Mİ?*

Fehmi YAVUZ

GİRİŞ (Zeybeklere Nasihat)

Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen günlerde aydınlar şaşkın, Saray tutsaktır. O günün egemen aydın tipi, medrese çıkışlı din adamıdır. Devlet bu din adamlarından Saray'a bağlılık, işgalcilere boyun eğmek, kadere rıza göstermek... konularında destek arar ve bekler.

Ankara'da Büyük Millet Meclisi toplanıp düzenli bir ordu kuruluncaya değin, özellikle Ege'de, Yunanlılara karşı çıkanlara ZEYBEK adı veriliyor. Bunlar evlerindeki çifte tüfeklerini, tabancalarını, mavzerleri temizleyerek, yerine göre sopa ile kazma ile... direnmeyi başlattılar. Aydın-Nazilli yöresinde ZEYBEK AYŞE diye ün salan kadın zeybeği ben de tanıdım. Zeybetlerin baskınlarda elde ettikleri silahları, makinalı tüfekleri topları da, terhis edilen yedeksubaylar, çavuşlar kullanmıştır.

Zeybeklere Nasihat sözü, KÖY HOCASI adlı dergeden alınmıştır (İstanbul 8/5/1919). Dergi'nin başında: "Köy Hocası'nın maksadı köylüye dinini, dünyasını bildirerek, çalışıp çabalamasının yolunu göstermektir." deniliyor. Buradan, politika yapmadığı anlamı çıkarılabilir. Gel gör ki, konu aldığımız yazıda politikanın ta kendisini buluyoruz. Sanki ZEYBEKLER dağlarda, halkı soyarak elde ettikleri haram paralarla, eşya ile geçimlerini sağlamaktadır. Yazıda, Düşman'a karşı direnmeden hiç sözedilmez. Şu paragraf başlıklarına bir göz atalım.

(*) Bu yazı Bahri Savcı'ya Armağan Kitabından alınmıştır. (Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları-7 Ankara 1988. s. 535-538).

- El uzatılmayacak paralar, besmele çekilmeyecek yemekler.
- Haklı olanlar haklarını nasıl ararlar?
- Dağda, bayırda yaşamaya imrenenler.
- Huzuru-Rabbil'âleminde yüze vurulacak kabahatlar.
- Dağların kaldıramayacağı günahlar.
- Yanlış yoldan dönüp, selâmeti bulanlar.
- Burnunun doğruluğuna gidip, perişan olanlar.
- Gençliğinde töbekâr olmuş doksanlık bir zeybek.
- Zeybeklikten kurtulmanın çaresi.

Yazı'dan şu sözleri de aktarıyoruz:

- Siz nasılsa bir yanlış yol tutmuşsunuz, bir cahillik etmişsiniz.
- Siz zavallılar gözünüz bağlı, bir uçurumun kenarında dolaşıp yatıyorsunuz.
- Vücudunuzu lokma-lokma etseler, etlerinizi cımbızla çekseler, yine sabredecektiniz, yine bu işi yapacaktınız.
- Günün birinde, hemen bir bahane ile soluğu burada aldınız.
- Zavallı halkın çektiği yetmiyormuş gibi, bir de siz çıkıp, muharebenin noksan bıraktığını tamamlamaya çalışıyorsunuz. Devletin başındaki gâile bitmiyormuş gibi, bir de siz ona tuz-biber oluyorsunuz.

Bakın milletin başına olmadık işler geldi. Memleket şimdiye kadar görmediği felâketleri gördü.

- Siz bir müslüman evladı olarsınız, koskoca bir babayiğit bulanasınız da, halâlîminellâh kazanıp yemeyesiniz.
- Yarın huzuru Rabbil-aleminde ne yapacaksınız?
- Siz kabahatlerinizi unutuyorsunuz, suçlarınızın ne kadar büyük olduğunu gâliba bilmiyorsunuz. Sizin günahlarınız o kadar büyüktür ki, ağırlığına dağlar dayanamaz. Sizin yüzünüze sürülen leke o kadar bulaşıktı ki, yedi de-

nizin suyu bile onu temizleyemez. Meğer ki hemen “LANET OLSUN BÖYLE YAŞAMAĞA” diyerek bu silahları yere çalınız.

– Fırsat elde iken, aklını başına alarak, bu yoldan dönenler hep selâmeti bulmuşlardır.

Yarına çıkacağımıza elinizde senediniz var mı? Kim bilir, bir dakika sonra burada neler olacak? Kızılca kıyametler kopacak? Bundan haberiniz var mı?

– Hiç durmayın tövbekâr olun.

– Az, çok demeyin, halâlından kazanıp, yeyin.

Dârül-hilâfetül-aliye Medresei Osmaniyeleri

İstanbul’un işgalinden hemen sonra, Yunanlıların giremediği yerlere, bu arada Isparta’ya, bu ad altında, yirmi dört medrese açıldı. Dedem beni ve benden bir yaş büyük olan amcamı hemen, Rüşdiyeden alıp, buraya kaydettirdi. Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi’nin düzenlediği Birinci Din Eğitimi Şurası’na sunduğum bildirinin başlığı Darül-hilâfetül’aliye Medresesi ve Kurtuluş Savaşı’dır. O yazıda öğretmenlerden şöyle söz ediyorum:

– Müdür başta olmak üzere yedi-sekiz hocamız İstanbul’dan gönderilmişti. Bunlardan biri olan ve hiç Türkçe bilmeyen, Arapça hocamız Câmi-ül Esher çıkışlı imiş. İstanbul’dan gönderilenler, sakal ve bıyıkları ile, kürkleri, cüppe ve sarıkları ile, çarşı ve pazarda, sokakta hemen dikkati çekiyor ve önünde diz çökmeye alıştığımız imam, hatıp, vâiz, müderris...lerden ayırt ediliyordu.”

Sözünü ettiğim yazıda, bu konuda şunlar var.

– “Bu okulların çok daha derin ve ince hesaplarla hazırlanmış, geniş çaplı birer HEYETİ-NASIHA olduklarını ve sinsice, Ankara’ya karşı, İstanbul’a sâdık kişiler üretmeye yöneldiğini, çocuk yaşta görememiştik. Yedeksubay olarak cepheden cepheye koşturan babam, bunun bilincinde olacak ki, görevle tebdili-hava ile, izinli olarak gelişlerinde, birkaç kez, amcamla beni oradan alıp Rüştiye’ye kaydettirdi.” O yazıdan aktarmayı sürdürüyorum.

– “Babam gidince, hemen ertesi gün, biz yine sarıkları başımıza dolayıp, medreseye dönüyorduk. Babamla dedem arasında nasıl bir tartışma geçtiğini

ne o günlerde öğrendik, ne de sonradan bu konu değiştirildi. Şöyle bir yorumda bulunabilirim: Babam sert bir asker olmuştu (Aslında İstanbul Öğretmen Okulu çıkışlı idi). Bunu bilen dedem, fazla ileri gitmeden, “Hele O’nun mü-sâfirliği sona ersin, bir gitsin, ben yapacağımı bilirim havasına girmiş olabilir.”

Ben konuşmamda, öğrencilere üç, ya da altı lira aylık verildiğini söylemiştim. Dekanlık odasında, söyleyişi sürdürürken, bir profesör: “İflâs halindeki Osmanlı hazinesi, bu okulları açacak, öğrencilerine aylık verecek (O günlerde bir sarı lira beş-altı lira idi), parayı nereden bulmuş” dedi. Başka bir Prof. arkadaş, benim yanıtımı beklemeden: “Ne var bunu bilmeyecek, İngilizler vermiştir” deyiverdi.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında bunların adı İmam-Hatip oldu, sonra da kapatıldı.

Bir Heyeti Nasıha Üyesi ve Arnavut Beyi

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın BEŞ ŞEHİR yapıtında (Bin Temel Eserler Dizisi No. 5-1969), Arnavutluk’daki isyancılara, İstanbul’un gönderdiği Heyeti-Nasıha üyelerinden birinin öyküsü de şöyle:

Arnavut beyi kardeşinin kızı ile evlenmek ister. Ama, oradaki din adamları NİKAH DÜŞMEZ dedikleri için, bunu gerçekleştirememiştir. Bey, İstanbul’dan gelen din adamlarından bir çözüm, hilei-şeriye almayı kafasına kor. Onlardan biri ile gece aynı odada yatar. Derdini açıklar. O da NİKAH DÜŞMEZ der. Arnavut beyi tehdit yoluna gider. Bir çözüm bulursa çokça altın vereceğini söyler. Hoca efendi sorar:

– Kızın babası, kardeşin senden büyük müdür, yoksa küçük müdür? Büyüktür yanıtını alınca:

– Canım neden şunu baştan söylemedin. Küçük olsa idi nikah düşmezdi ama, büyük olunca, bal gibi nikah düşer, der. Hem canını kurtarır, hem de altınlara konar.

SONUÇ

Heyeti-nasıha göndermenin çok başvurulan bir yöntem olduğu bilinmektedir. Ülkenin hemen her yerinde sık-sık görülen başkaldırmaların nedenini

aramak yerine, heyeti-nasiha göndermek çok yaygındı. Düzenin hemen her alanda bozulması, etnik yapının karmaşık olması, azınlıkların kapitülasyonlarla korunması, müslümanların alevî-sünni diye bölünmesi, türlü tarikatlar, özetle Batı'daki aydınlanma dönemini, Osmanlı devlet adamlarının, bir yabancıya dediği gibi, buzlu camın arkasından şöyle-böyle izlemeleri, heyeti-nasiha göndermeyi yaygınlaştırmıştır.

Yalnız devlet yaşamında değil, özel ilişkilerde, çocuk eğitiminde... de nasihata büyük çapta başvurulduğunu anımsamakla yetiniyoruz. Sîna Akşin şöyle diyor:

– “Çaresizlik içindeki hükümet, bazı şehzadeler başkanlığında, taşraya heyeti-nasihalar, yani nasihat heyetleri göndermeğe karar verdi. 5 Nisan 1919'da Damat Ferit Webb'i ziyaretle, taşradaki karışıklık ve kararsızlığa son vermek üzere, kuvvetli bir merkezî hükümet komitesi kurulacağını, sonra da söz konusu heyetlerden iki tane gönderileceğini ve bunların hükümet adına tam yürütme yetkisine sahip bulunacaklarını açıkladı ve bu komite ve heyetlere İngiliz subaylarının katılmasını istedi. Webb buna imkan olmadığını, bununla birlikte İngiliz denetim subaylarının, komisyonlara yerel koşullar ve şikayetler konusunda bilgi vererek, yardımcı olmalarının buyurulmasını rica edeceğini söyledi. Damat Ferit'in yukarıda anılan açıklamasına göre, başka heyetler de gidecek, uzun süreler taşrada kalacak, iktisadi ıslahat için çalışacaklardı. Yönetim, güvenlik, iktisadın düzenlenmesi, orman ve madenlerin geliştirilmesi için 6-7 heyetin daha gideceğini söylüyordu.”

Sabahattin Selek'in ANADOLU İHTİLALİ yapıtında yer alan Dürrî Zade fetvaları nasihat, heyeti-nasiha yönteminin nerelere ulaştığını gösterir. Bunlarda Kurtuluş savaşı'na katılanların eşkıya olduğu, Dünya ve Ahrette cezalarını görecekları de vurgulanmıştır. (Cem Yayınevi, İstanbul 1973).

Balkan Savaşı'nda Bulgarlar'ın Osmanlı toplumuna en büyük nasihatı verdiği sık sık söylenir. Bu da bir musibetin bin nasihattan evla olduğunu kanıtlamağa yeter. Hele devlet düzeninin ayakta durması için nasihata bol-bol başvurmanın, lafla peynir gemisi yürütmeğe benzdiğini söylemek abartma olmaz.